

kának eltörlése, illetve az ország bekapcsolása az euroatlanti integrációba voltak. Ezúttal a kormánynak nemcsak sikerült kitölteni a ciklust, hanem a következő választást is sikerült megnyernie. 2000-tól a Mečiar-törésvonal az erózió szakaszába lépett. 1999-ben Robert Fico megalapította a Smer pártot, ami leginkább az SDL szavazóira épült, de a HZDS-től is szívott el szavazatokat. A Smer kimondott célja az volt, hogy túllépjön a mečiarizmus elutasításán. Ezzel együtt egy új liberális párt is színre lépett (Új Polgári Szövetség, ANO). A HZDS válasza az volt, hogy önmagát néppártként definiálta (ezzel az európai konzervatív vonalhoz kívánt közeledni), illetve magát a változás pártjaként állította be, elhatárolódva saját múltjától.

A szlovák társadalmat az 1990-es évek ideológiai törésvonalak osztották meg. A HZDS-t támogatók általában szimpatizáltak a csehszlovák kommunista rendszerrel, támogatták az autoriter vezetőt, és nem zavarta őket a rendszer ellenzékét és a kisebbségeket érő diszkrimináció. A mečiarizmust támogatók inkább a vidéki, alacsony iskolázott, idősebb korosztályból kerültek ki, ellenzői pedig jellemzően a fiatalabb, iskolázott, városi rétegek voltak. A politikai törésvonal tehát valós társadalmi különbségeket tükrözött.

A Mečiar-törésvonal – jelenősége csökkenésének dacára – 2002-ben is szerepet játszott. A HZDS ugyan megnyerte a választásokat, de senki sem volt hajlandó koalíciót kötni vele, ezért ismét ellenzékbe szorult. Ezúttal egy homogén jobbközép kormány jött létre. A kampány során a gazdasági kérdések nagyobb szerephez jutottak, mint korábban. A pártok egyre inkább a klasszikus gazdasági törésvonal mentén pozicionálják magukat. A HZDS pedig már potenciális szövetségesként is szóba jött a Dzurinda miniszterelnök vezette legnagyobb kormánypárt részére. Mečiar pártja viszont 2006-ban története leggyengébb eredményét érte el, amit leginkább annak köszönhetett, hogy nem tudta magát világosan elhelyezni a gazdasági bal-jobb tengelyen. A HZDS ugyanis még mindig karizmatikus elnöke, Mečiar miatt szerez voksokat, nem programja miatt.

A gazdasági törésvonal mellett kiújult az egyházi törésvonal is. A kereszténydemokraták vehemensen ellenezték az abortusz és az élettársi kapcsolat liberális szabályozását, ami a kormányból való távozásukhoz vezetett 2006-ban. A 2006-os választási kampány során a nacionalista törésvonal (azaz a magyarellenesség) ismét komoly szerepet kapott, és elképzelhető, hogy a gazdasági törés után ez lesz a második legfontosabb frontvonal a szlovák politikában, megelőzve az egyház-állam konfliktust.

Varga-Kuna Bálint

Roma szegregáció a posztoszocializmusban: bulgáriai helyzetkép

Tomova, Ilona: Soziale Exklusion von Roma im Postsozialismus: Das bulgarische Beispiel. = Südosteuropa Mitteilungen. 2008. H. 8. 53-67. p.

A bolgár rendszerváltás és gazdasági átalakítás fő vesztesei a biztos munkát adó állami szektor és a falusi termelészövetkezetek felbomlása nyomán – mint akik a bolgár többséghez képest is sokkal kevésbé tudtak alkalmazkodni a változásokhoz – az etnikai kisebbségek lettek: a törökök, de különösképpen a romák, ez a nem egészen 5 százalékot kitevő népesség. 1997-re a roma foglalkoztatottak aránya 50 százalék alá csökkent, 2001-re pedig már a 20 százalékot sem érte el. A nem foglalkoztatottak egy része legfeljebb alkalmi keresethez juthatott a civil szférában vagy a szürke gazdaságban. A helyzet vitathatatlanul kimerítette a szociális szegregáció vagy „exklúzió” fogalmát. Ez a kép a következő években az ország EU-integrációs perspektívájának gazdasági húzóereje nyomán valamelyest javult, de arányaiban (20, illetve 26 százalék) így is a bolgár többségi foglalkoztatottságnak legfeljebb a felét mutatta, azt is inkább a bizonytalanabb állásokban, alacsonyabb státusú és különjuttatások nélküli munkakörökben. (Minderre 2004-ből, illetve 2007-ből a Bolgár Tudományos Akadémia és a rostocki Max Planck-Intézet közös felmérése szolgál igen részletes adatokkal.) A roma (vagy a némileg magasabb török) vonatkozású adatoktól eltekintve a legutóbbi időben a bolgár átlagfoglalkoztatás szintje egyébként már közelítette az európai átlagot, és a további kiterjesztés fő akadálya immár a képzettség hiányában keresendő. Ugyanakkor a 18 havi munkanélküliséget meghaladóan a regisztrációból kieső hányad bizonyára itt is megtévesztően szépíti a számarányokat.

A foglalkoztatási kép a javuló adataival sem tudja eltakarni azonban az általános és a roma társadalmat szélességében és mélységében különösen erősen érintő elszegényedést. A rendszerváltás utáni Bulgária a kontinens legalacsonyabb reálbéreket felmutató régióinak sorát gyarapította: 1997-ben a nyolc évvel korábbi szint 40 százaléka volt jellemző, s ez azóta is csak hatvanvalahányra jött fel. Ezt a hiperinflációval „sikerült” így elérni, amit annak idején a Világbank gondosan figyelemmel követett és adatolt. Ezek az arányok tevődtek át a szociális ellátásokra vagy a kommunális kiadásokra, az infrastruktúrára is, azaz: az egyének és a családok elszegényedésével az egész környezeté is „lépést tartott”. Az életminőség minden szintű romlását a bűnözés és a korrupció riasztó méretű terjedése tetőzte be. Mármost az elszegényedés a roma társadalom kétharmadát érintette. Akkori nemzetközi mérések szerint 2001-re a bulgáriai roma családok

84 százaléka került a kelet-közép-európai országok körére becsült mélyszegénységbe. Különböző felmérések ecsetelik ezen a téren is mindazt a nélkülözést, amit a roma társadalom elszenved, és a nyomor a bűnözéssel együtt ráül a lakóövezetekre („mahalák”). Bö 80 százaléknak azért színes tévéje van. Az elesettség és apátia kifejezésre jutott a bolgár államtól és a bolgár többségi etnikumtól való elidegenedésben, a környezet és a hivatatlanság iránti bizalmatlanságban és az agresszív hajlamok felerősödésében egyaránt. A helyzet a legutóbbi időben szerencsére ezen a téren is enyhül: az egy főre eső havi átlagbevétel roma körben 2007-ben: 40 € körül alakult, ennek a bulgáriai törököknél 60, a bolgároknál pedig 100 € felel meg. Az ország EU-tagságával megnyílt az út a legális migrációra is: roma férfiak tízezrei kelnek útra részint nyugat felé, részint Görögország irányába, hogy ott próbáljanak szerencsét, és valamennyi pénzt vigyenek haza.

Az elemzés (a szerző a Bolgár Tudományos Akadémia szociológiai intézetének munkatársa) ezen a ponton kitér az etnopszociológiai irodalomban (többek között Szelényi és Ladányi *Patterns of Exclusion* című munkájában) megjelenő hipotézisre, amely szerint a roma elszegényedési, társadalmi leszakadási folyamat etnikai megközelítése önmagában messze nem releváns, sokkal összetettebb összefüggésekről és ezek súlypontjában a kulturáltság és iskolázottság kérdéséről van szó. A kulturális tényező a bulgáriai roma létezés valóban leggyengébb láncszeme, a marginalizálódás ős-oka, hozzá véve a visszatérő, sőt bővített „újratermelt” analfabétizmust, ami funkcionális típusával együtt hatalmasat nött két népszámlálás között (1992-2001: 60 százalékos növekedés). Nagyon kevés roma jut el a középiskoláig, a felsőoktatásig pedig alig egynéhány fiatal. Az írástudatlanság fő hordozói a roma nők lévén, a gyerekek sem igazán kapnak indíttatást, és ha végre iskolaközelbe kerülnek, csak többségi nyelvet tanulhatnak, akkor is szegregált oktatással találkoznak. A bolgár oktatási rendszer meglehetősen felkészületlen a szegregáció elleni küzdelemre és a multikulturális stratégiákra egyaránt. A kibontakozás ebből a helyzetből még igen hosszú utat jelent.

Komáromi Sándor

Kínai újnacionalizmus

Heberer, Thomas – Senz, Anja: Chinas neuer Nationalismus. = Das Argument. Jg. 48. 2006. H. 5/6. 163-173. p.

A berlini *Argument* című folyóirat 2006. évi kínai különszámának („Kína – a nagy ellentmondás”) egyik kevésbé avuló részelemzése a sajátos hagyományokkal rendelkező kínai nacionalizmus mai megjelenési formáit járja körül.

Kínában az állandóvá váló külső (európai, illetve japán) fenyegetettség helyzetében a

XX. század elején alakult ki egyfajta „patrióta” tudat az államnemzeti önazonosság jegyeivel, amelyet hamarosan az idegen mandzsudinasztia megdöntésére törő, Szun Jat-szen vezette köztársasági mozgalom is a magáévá tett. Szun Jat-szen a köztársasági Kína vezetőjeként programmá is avatta a tudatos nemzetépítést, és a programot igyekezett kulturális hagyománytudattal feltölteni, de ennek időben nem volt kifutása. A nemzeti ön-felszabadító kollektivitás eszméjéhez kötődött a polgárháborús sodródás idején a Kuomintang, de Mao paraszti tömegeket felsorakoztató „kommunista” mozgalma is. A nemzeti felszabadítás eszméje Mao révén egyrészt tömegideológiává vált, másrészt homogenizáló változatával megalapozta a „saját erőből” kieszközölendő modernizáció kollektivistá doktrínáját. A kínai „szocializmusnak” nem sok köze volt a marxizmushoz, és hamar kiszabadította magát a Szovjetunió gyámkodása alól.

A maoizmus lényegében a kínai állam területi súlyának és lakosság-számának megfelelő nemzetközi rangját, tekintélyét volt hivatva kivívni. Amikor ezt az önkiteljesítést a technológiai verseny szakaszában a kollektivistá reflexek már nem szolgálták, sőt, öncélú formában fölé nőttek, a „négy modernizálás” beindításához új ideológiai raszterre volt szükség. Ez persze már a Mao és a „négyek bandája” utáni korszakra esett. Az újítást a patriotizmus elemeinek aktualizálása jelentette az egész társadalmat átfogó nevelési kampány során, amely az 1880-as évek közepén vette kezdetét. A társadalomszervező egységpart vezető szerepe mint a stabilitás záloga a modernizációs ideológia „patrióta” változatában is megkérdőjelezhetetlen marad, és újraelveneredett a kínai modernizáció nyugatellenes, „antikapitalista” éle. A Mao idején száműzött kulturális örökségnek most is legfeljebb a politikasemleges rétege nyer bebocsátást az eszmerendszerbe. A gazdasági dinamizálással összetettebbé váló társadalmi viszonyokhoz igazodva az egységpart kidolgozta a „három képviselő” stratégiáját, úgy mint a „fejlett termelőerők”, a „haladó kultúra”, egyszersmind az „össztársadalmiság”